

İlyas ÇELEBİ*

Ehl-i Sünnet isimlendirmesinin değeri nedir; böyle bir isim belirlenmemiş olsaydı yerine ne önerilebilirdi?

Öncelikle isimlendirmeyi Ehl-i Sünnet yerine, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat şeklinde yapmayı tercih ederim. Yaygın olarak "Hz. Peygamber ve ashabının takip ettikleri yolu benimseyenler" anlamında kullanılan Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat tabirinde geçen her sözcüğün ayrı bir önemi vardır. Şöyle ki, tabirde geçen "sünnet", Hz. Peygamber'in yaşama biçimi, onun düşünce ve davranışlarına uygun olan yol; "ehl" sözcüğü, bu yola mensup olan; "cemaat" ise çoğunluğun anlayışı (sevad-ı a'zam) anlamlarına gelmektedir. Kısaca Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat tabiri, İslam ümmetinin çoğunluğunun din anlayışına ve sünnet yorumuna tabi olanlar demektir. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat tabiri -daha sonraki dönemlerde uğradığı semantik daralmalar bir kenara bırakılacak olursa- ilk ortaya çıkışındaki kapsayıcı anlamıyla çok yerinde ve anlamlı bir isimlendirmedir. Çünkü onun içinde hem Kur'an hem Hz. Peygamber'in uygulaması hem de müslümanların çoğunluğunun yorumu vardır. Ben yeni isimler önerme yerine bu kavramın tanımının yeniden yapılmasını ve içinin doğru bir şekilde doldurulmasını önemsiyorum. Mutlaka bir isim önermem gerekecekse bu "Sırat-ı müstakim" olabilir.

Ehl-i Sünnet'in çatısını kuran temel unsurlar nelerdir?

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın düşünce sisteminin temelinde Kur'an, onun Resulullah tarafından uygulaması olan sünnet, bunun etrafında ümmetin çoğunluğunun içtihat ve ittifaqları ile oluşan İslam geleneği bulunmaktadır. Zaman içinde Kabe'yi kible edinme, akıl-nakil dengesini tercih etme, aşırılıklardan uzak durarak itidalden yana olma, ahirette ru'yetullahın caiz olduğuna ve Kur'an'ın mahluk olmadığına inanma, şefaath ve kabir azabının hak olduklarına inanma, amelin imandan bir cüz olmadığını kabul etme gibi genel ilkeler yanında; hulefa-i raşidinın hilafete geliş sırasını faziletlerine esas alma, sahabenin adaletini onaylama ve onları hep hayırla anma, mestler üzerine meshetme, bir selamda üç rekat olarak vitir namazı kılmak gibi alanı çok daraltan ilkeler de bulunmaktadır.

Ehl-i Sünnet düşüncesinin ilim ve fikir tarihi içindeki rolü hakkında ne dersiniz?

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat hareketi İslam kültüründe ilim ve düşüncenin zaman zaman gelişmesinde, zaman zaman da frenlenmesinde etkili olmuştur. Emevîler devrinde önemli katkıları olmuş, Abbasîlerin ilk dönemlerinde inisiyatifi Mutezile'ye kaptırmış, ancak Mütevekkil'den itibaren tekrar kontrolü ele geçirmiştir. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat günümüzde İslam toplumunun yüzde doksanından fazlası ile temsil edilmektedir. Dolayısıyla İslam geleneği büyük bölümü ile bu düşünce etrafında oluşmuş bulunmaktadır. Ehl-i Sünnet camiasını temsil eden Selefiyye, Eş'ariyye, Matüridiyye gibi itikadî fırkalara ve Hanefî, Şâfiî, Malikî ve Hanbelî gibi mezheplere baktığımız zaman gördüğümüz manzara onun İslam düşüncesindeki rolünü anlatmaya yeterlidir.

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. ilyas_celebi@yahoo.com

Ehl-i Sünnet, fırkalaşma tarihinde hangi hususları tetikleyici/etkileyici olmuştur?

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat İslam tarihinde ilk zamanlar ana gövdeyi oluşturduğundan itidali, hoşgörüyü ve kuşatıcılığı temsil etmiş ve Kur'an'ın "vasat ümmet" ilkesini şiar edinmişti. Bu dönemin Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ini bir fırka olarak değil, "camia" olarak isimlendirmek daha uygundur. O bir camia olarak anlaşıldığı için Selefiyye, Eş'ariyye, Matüridiyye, Usuliyye ve Sufiyye gibi birçok fırka ve akım kendine onun içinde yer bulabilmiştir. Fırkalaşma onun içinden daha çok çevresinde oluşmuştur. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat tabirinin anlamının daraltılıp fırka şeklinde anlaşıldığı dönemlerde ise 73 fırkadan biri olarak görülmeye başlanmış, Ehli Sünnet "cemaat" özelliğini kaybederek kuşatıcı niteliğini yitirmiştir. Bunun sonucunda Ehl-i Sünnet tekfir, tadelil, tahtie ve taassup gibi dışlayıcı tavırları tetiklemiş; hoşgörü ve kuşatıcılık gibi niteliklerin yerini taassup ve dar görüşlülük almıştır. Ehl-i Sünnete dinamizm kazandıran vicdan hürriyeti, serbest düşünce, bağımsız içtihat gibi olumlu nitelikler yerini cehalet ve taklide bırakmıştır.

Ehl-i Sünnet-siyasi erk ilişkisi: Çatışma ve diyalog hakkında ne dersiniz?

Bazı ara dönemler istisna edilecek olursa Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat siyasi iktidarlarla işbirliğinden ve uzlaşmadan yana olmuştur. Ancak bu, zalim sultanlara boyun eyme ve onların dümen suyuna girme anlamına da gelmez. Ehl-i sünnet, çoğunluğun görüşüne saygılı olduğu ve iktidarın güç kullanmak suretiyle el değiştirmesini tasvip etmediği için bu tavrı benimsemiş, iktidarı elinde bulunduranlarla çatışma yerine, onlardan demokratik yollarla kurtulmayı tercih etmiştir. Bu sağlanıncaya kadar da onlara yol göstermeyi, yönlendirmeyi ve uyarılarda bulunmayı denemiştir. Bu tutuma örnek olarak Hasan el-Basri'nin Emevî sultanlarına yazdığı mektuplar gösterilebilir. Ayrıca İmam-ı Azam Ebu Hanife, Ebu Yusuf, Ebü'l-Hasan el-Eş'ari ve İmam Gazzalî gibi Sünnî alimlerin emr bi'l-maruf ve nehy ani'l-münker anlayışları ve yönetimle ilgili tavırları sözlerimizi teyit etmektedir. Tarihte Şia Ehl-i Sünnet'i uzlaşmadan yana olmakla ve zalim iktidarlara karşı kıyam etmemekle itham etmiştir. Bu itham yerinde olmadığı gibi çoğunluğa katlanmama gibi bir kusur ile maluldür. Ayrıca günümüzde Irak'ta yaşananlara baktığımızda Şia'nın övündüğü tarihsel tavrın tam aksi bir tutum içinde olduğunu görmekteyiz. Tarihte Ehl-i Sünnet zalim fakat müslüman olan sultanlarla uzlaşmıştı. Günümüzde Irakta şiiiler hem zalim hem de gayr-i müslim güçlerle işbirliği yapmaktadır.

Sosyo-kültürel hayatta Ehl-i Sünnet düşüncesinin yansımaları nelerdir?

Günümüzde sosyo-kültürel hayatın her alanında Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat düşüncesinin yansımalarını görmek mümkündür. İslam dünyasında görülen çoğulculuk ve demokratikleşme temayülleri Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in geliştirdiği siyaset yorumunun ürünüdür. Ayrıca müslümanlar arasında mevcut olan çoğulcu, katılımcı ve diyalogçu kültür Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in yorumlarının sonucudur. Bu bakış açısı edebiyattan musikiye, mimariden klasik sanatlara estetik dünyamızın her alanında izlere sahiptir. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat kavramının kapsamının daraltıldığı dönemlerde bilim ve felsefe karşıtlığı gibi olumsuz tavırlarda yaşanmamış değildir. Ancak sevindirici olan tarafı bu gibi tavırların yaygın ve uzun süreli olmamış olmasıdır. Bunlara rağmen tarihimizde utanç duyacağımız büyük olayların yaşanmaması Ehl-i Sünnet adına övünülecek bir gelişmedir.

Takribü'l-mezahib mümkün bir düşünce midir?

Ciddî bir şekilde yaklaşıldığı takdirde takribü'l-mezahib mümkün, olumlu ve yerine göre de gereklidir. Her mezhep, tarihin belli bir döneminde yapılan sistemli düşünceleri ifade etmektedir. Zaman zaman bu yorumlar güncelleştirilmiş ise de ihtiyacı karşılayacak düzeyde olmadığı görülmektedir. Günümüzde karşılaştığımız sorunlar yeni paradigmaları gerektirecek boyuttadır. Bu nedenle günümüzün alimi tarihsel tecrübe olarak mezheplerin görüşlerini okuduktan sonra kendi çözümünü kendi düşünce dünyasında üretme zorundadır. Bunun için de yeni sistematik düşüncelere ihtiyaç vardır. Bunun hangi formatta olabileceği bahsi diğer olup burada ifade edilemeyecek kadar uzun bir iştir. Problemlerin klasik kalıplarla çözümünün zor olduğu ortada. Nihai hedef yeni sistemler oluşturmak şartıyla takribü'l-mezahip bir geçiş rolü üstlenebilir.

Günümüz ilim, düşünce ve sosyal hayatı bakımından Ehl-i Sünnet ne anlam ifade etmektedir?

Günümüz ilim, düşünce ve sosyal hayatının Ehl-i Sünnet'ten alabileceği çok şey olduğunu düşünüyorum. Bir defa Hz. Peygamber'in uygulamasını yani sünneti esas alma ve çoğunluğa uyma ilkeleri bütün müslümanları aynı noktada buluşturması bakımından çok önemli bir kuraldır. Ayrıca akıl-nakil uzlaşmasını önemsemesi bilim-din, dünya-ahiret ilişkisi açısından çok önemlidir. Bu sayede kendimizi çarşı pazara da mabede de uyumlu kılma imkanına sahip olmaktadır. Ehl-i Sünnet ilim adamı için gerçeklere saygı, düşünce adamı için özgürlük, sosyal hayat için de hoşgörü anlamına gelmektedir. Bunların gerçekleşebilmesi için Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın ilk zamanlardaki kuşatıcı anlamına kavuşturulması, düzgün kişiler tarafından temsil edilmesi ve bir takım simsarların istismarına bırakılmaması gerekmektedir.

* * *